

Προς τον εκδότη
του περιοδικού «ΑΡΔΗΝ»
κ. Γιώργο Καραμπελιά

Πώς μια ατεκμηρίωτη ιστορικά γνώμη μετατρέπεται σε "ιστορικό τεκμήριο": Η περίπτωση της αποδιδόμενης στον Ρήγα έκδοσης των χρησμών του "Αγαθάγγελου"

Σχετικά με τα αναγραφόμενα στο κείμενο («Άρδην», τεύχ. 81, (Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2010), σελ. 72-73) για την αποδιδόμενη στον Ρήγα έκδοση των χρησμών του "Αγαθάγγελου" θα ήθελα να παρατηρήσω τα κάτωθι:

A). Μετά την προτροπή σου έγινε η συστηματική έρευνα, για να τεκμηριωθεί οριστικά, κάτι που δεν έχει γίνει μέχρι τώρα, αν ο Ρήγας ήταν εκδότης του "Αγαθάγγελου", όπως δηλαδή διαλεύκανα και τα άλλα θέματα σχετικά με τον Ρήγα: το όνομα και την καταγωγή του, τα πρότυπα του "Φυσικής απάνθισμα" της "Χάρτας της Ελλάδος", ότι τα "Ολύμπια" ήταν μετάφραση του Ρήγα, την άδικη κρίση του Ιω. Φιλήμονα, την Ορθόδοξη πίστη του κ. ά. Για τον σκοπό αυτό μελετήθηκε μεθοδικά το αντίτυπο του "Αγαθάγγελου" της Βιέννης, καθώς επίσης το βιβλίο με τους χρησμούς του "Αγαθάγγελου" του Ζηλοπροφήτου του 1838, ο οποίος για πρώτη φορά κάνει αναφορά πως δήθεν ο Ρήγας εξέδωσε τον "Αγαθάγγελο" στην Βιέννη. Στη συνέχεια διερευνήθηκε αν γράφουν κάτι σχετικό οι κατήγοροι του Ρήγα, οι συγγραφείς οι μέχρι την έκδοση του Ζηλοπροφήτου του 1838 και οι άλλοι δύο εκδότες του "Αγαθάγγελου" του 1837 και 1838. Τέλος διερευνήθηκαν όλα τα έργα του Ρήγα με σκοπό να δούμε αν υπάρχουν νύξεις για χρησμολογικές παραδόσεις ή προφητικούς, λαϊκούς χρησμούς για την απελευθέρωση από του Οθωμανούς.

B). Από την ενδελεχή αυτή έρευνα (Δημ. Καραμπερόπουλος, «Ήταν τελικά ο Ρήγας εκδότης του "Αγαθάγγελου";», Έκδοση της Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 2009), δεν προέκυψαν στοιχεία, που να επιβεβαιώνουν την αυθαίρετη αυτή άποψη του Ζηλοπροφήτου, πως ο Ρήγας ήταν εκδότης του "Αγαθάγγελου" της Βιέννης. Μάλιστα υπογραμμίστηκε το γεγονός

ότι την άποψη αυτή του Ζηλοπροφήτου αποδέχθηκε ο Αλέξης Πολίτης στην μελέτη του, η οποία δημοσιεύθηκε στο περιοδικό *Ο Εραμιστής*, τόμ. 7, (Δεκέμβριος 1969), σελ. 173-192, και στην οποία ξεκάθαρα ομολογεί ότι εξέλαβε ως αληθινή την άποψη του Ζηλοπροφήτου χωρίς να ερευνήσει περισσότερο «για την αλήθεια της πληροφορίας», με το αιτιολογικό ότι εφόσον κανείς από τους μεταγενέστερους δεν έγραψε εναντίον των αναγραφομένων του Ζηλοπροφήτου, άρα είναι σωστή.

Μα το καθήκον του ερευνητή είναι να διερευνά την «αλήθεια της πληροφορίας», να τεκμηριώνει τη βασιμότητά της ή να την απορρίπτει. Κάτι που δεν έγινε από τον Αλ. Πολίτη, αλλά στηρίχθηκε στο ισχνό επιχείρημα πως αφού κανείς δεν έγραψε εναντίον αυτής της άποψης του Ζηλοπροφήτου, άρα είναι σωστή. Ενώ θα έπρεπε να εξετασθεί το περιεχόμενο του βιβλίου για μια ενδοκειμενική τεκμηρίωση, αν δηλαδή περιέχονται χαρακτηριστικές λέξεις που ο Ρήγας χρησιμοποιεί, αν γράφουν κάτι σχετικό οι κατήγοροι του Ρήγα, που μερικοί ήταν σύγχρονοί του στη Βιέννη και κληρικοί, αν γράφουν κάτι σχετικό οι άλλοι συγγραφείς που ασχολούνται με τον Ρήγα μέχρι την έκδοση του Ζηλοπροφήτου του 1838, αν γράφουν κάτι και οι άλλοι δύο εκδότες των χρησμών του "Αγαθάγγελου", (1837 και 1838), αν ο Ρήγας στα έργα του γράφει κάτι σχετικό με τους χρησμούς του "Αγαθάγγελου" ή αν χρησιμοποιεί τέτοιες χρησμολογικές φράσεις. Τίποτε από όλα αυτά δεν καταγράφονται από τον Αλέξη Πολίτη στη μελέτη του. Απλά και μόνο χωρίς να κάνει την αρμόζουσα διερεύνηση αποδέχεται την γνώμη του Ζηλοπροφήτου, ο οποίος μάλιστα δεν είχε το θάρρος να αναγράψει το όνομά του αλλά χρησιμοποίησε ψευδώνυμο. Δεν γράφεται έτσι η ιστορία.

Γ). Το γεγονός ότι υπό την καθοδήγηση του Λ. Βρανούση ανακάλυψε ο Αλ. Πολίτης στην «Εφημερίδα» των Αδελφών Πούλιου «βινιέτες πανομοιότυπες με εκείνες του "Αγαθάγγελου"», όπως σημειώνεται στο κείμενο, δεν σημαίνει ότι ο Ρήγας το εξέδωσε. Απλά και μόνο δηλώνει ότι εκδόθηκε από το τυπογραφείο των Πούλιων. Ούτε αυτό είναι επιχείρημα πατρότητας έκδοσης του "Αγαθάγγελου" από τον Ρήγα.

Δ). Οι συγγραφείς που έχουν γράψει σχετικά με τον Ρήγα Βελεστινλή, και διεξοδικά τους μνημονεύω στη μελέτη μου (Λ. Βρανούσης, Κ. Θ. Δημαράς, Δ. Λουκάτος, Π. Κιτρομηλίδης, C.M. Woodhouse), και αναφέρονται στο «Αρδην», αποδέχθηκαν την ατεκμηρίωτη αυτή γνώμη του Αλ. Πολίτη χωρίς οι ίδιοι να

διερευνήσουν την βασιμότητα αυτής της γνώμης. Κανείς τους δεν μελέτησε συστηματικά, διεξοδικά τα σχετικά κείμενα. Όλοι χρησιμοποιούν το «ίσως, μάλλον πιθανόν», δηλωτικά πως δεν είναι σίγουροι. Και έτσι «μια ατεκμηρίωτη ιστορικά γνώμη μετατρέπεται σε "ιστορικό τεκμήριο"». Έγινε, όπως γράφεις, η γνώμη αυτή «κυρίαρχη εκδοχή» από τους συγγραφείς, οι οποίοι όμως δεν διερεύνησαν το σχετικό θέμα. Επειδή μια γνώμη είναι «κυρίαρχη», δεν σημαίνει ότι είναι και σωστή επιστημονικά, εφόσον διαπιστωθεί ότι είναι ατεκμηρίωτη. Τότε ανατρέπεται και καταγράφεται η τεκμηριωμένη άποψη.

Ε). Επειδή αναφέρεις και τον Λεάνδρο Βρανούση, παραθέτω το σχετικό κείμενό του στη σελίδα 14 της μελέτης μου, στο οποίο (Λ. Βρανούσης, *Ρήγας*, Βασική Βιβλιοθήκη, αρ. 10, Αθήνα 1954, σελ.80-81) εμφαντικά γράφει ότι «λένε πως το τύπωσε σε μια νέα έκδοση τώρα στη Βιέννη ο Ρήγας». Ο Βρανούσης δεν ήταν βέβαιος, διότι δεν είχε κάνει σχετική μελέτη, αλλά μεταφέρει την περιρρέουσα άποψη. Γι' αυτό και γράφει «λένε». Πάντως όσοι ιστορικοί, και δεν είναι τυχαίοι, (Αικατερίνη Κουμαριανού, Γιάννης Καράς, Δημ. Παντελοδήμος, Κώστας Πέτσιος κ. ά.) λάβανε την ερευνητική μου μελέτη «*Ηταν τελικά ο Ρήγας εκδότης του "Αγαθάγγελου"*» και την μελέτησαν, εντυπωσιάστηκαν από την τεκμηρίωση και πείστηκαν με τα συμπεράσματά της.

ΣΤ). Το επιχείρημα του Αλ. Πολίτη, που μνημονεύεις, ότι ο Ζηλοπροφήτης «όσα αναφέρει για την έκδοση του Ρήγα αποδείχθηκαν ακριβή», και εξ αυτού ορμώμενος θεωρεί ότι ο "Αγαθάγγελος" της Βιέννης είναι έκδοση του Ρήγα, δείχνει ακριβώς το συλλογιστικό λάθος του Αλ. Πολίτη, που συνεχίζεται και στο κείμενο του «Αρδην». Είναι ακριβή τα όσα γράφει ο Ζηλοπροφήτης σχετικά με το αντίτυπο των χρησμών του "Αγαθάγγελου" της Βιέννης. Προφανώς είχε μπροστά του αντίτυπο της έκδοσης αυτής. Πουθενά όμως στην έκδοση αυτή δεν αναγράφεται ο εκδότης. Ούτε υπάρχει κάποιο στοιχείο που να δείχνει πως έχει σχέση με τον Ρήγα, όπως έχουμε δείξει στη μελέτη μας. Ο Ζηλοπροφήτης την απέδωσε αυθαίρετα στον Ρήγα. Και αυτή η αυθαιρεσία θα έπρεπε να εξεταστεί συστηματικά, μεθοδολογικά και να τεκμηριωθεί και να μην θεωρείται εκ των προτέρων ως «ιστορικό τεκμήριο», κάτι που έγινε με την έκδοση της σχετικής μας μελέτης από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα το 2009.

Z). Δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως «εσφαλμένη εμμονή» η άποψη που δημοσιεύθηκε στη μελέτη *«Ήταν τελικά ο Ρήγας εκδότης του "Αγαθάγγελου";»* και τούτο διότι στηρίζεται σε μια συστηματική διερεύνηση του θέματος και με την παράθεση τεκμηριωμένων στοιχείων, όπως περιγράφηκε στην αρχή. Απεναντίας ο χαρακτηρισμός αυτός θα μπορεί να αποδοθεί σε όλους εκείνους οι οποίοι ανεξέταστα, χωρίς συστηματική μελέτη δέχονται τις σχετικές αστήρικτες και ατεκμηρίωτες εκπεφρασμένες απόψεις του Ζηλοπροφήτου και του Αλ. Πολίτη.

H). Σχετικά τώρα με την άποψη που διατυπώθηκε ότι «η συνθετικότητα του έργου του Ρήγα» υποβαθμίζεται από την τεκμηριωμένη μελέτη πως ο Ρήγας δεν ήταν εκδότης του *“Αγαθάγγελου”*, αυτή η άποψη δεν μπορεί να ισχύει και τούτο διότι το έργο του Ρήγα είναι αυτοδύναμο και δεν χρειάζεται «δεκανίκια», πως οι σκλαβωμένοι Έλληνες θα ελευθερωθούν με ην βοήθεια των μεγάλων δυνάμεων, όπως εκφράζεται στους χρησμούς του *“Αγαθάγγελου”*. Πουθενά στα έργα του ο Ρήγας, ούτε στον Θούριο και τον Ύμνο Πατριωτικό, ούτε στην Επαναστατική Προκήρυξη, ούτε στα Δίκαια του Ανθρώπου και το Σύνταγμα κάνει έκκληση στις μεγάλες δυνάμεις να βοηθήσουν την επανάσταση, που ετοίμαζε. Τον καιρό που άλλοι λόγιοι (Κοραής, Μαρτελάος, Περραιβός κ.ά.) υμνούσαν τον Ναπολέοντα Βοναπάρτη ως ελευθερωτή τον λαών και προσδοκούσαν από αυτόν την ελευθερία από τον Οθωμανό δυνάστη, ο Ρήγας τύπωνε την εικόνα του Μεγάλου Αλεξάνδρου για να δώσει στους σκλαβωμένους πρότυπο ανδρείας και αποφασιστικότητας. Διαχρονικό τούτο το μήνυμα του Ρήγα Βελεστινλή.

Γι’ αυτό και η μελέτη μας αυτή όπως και εκείνη που τεκμηριώνει την ορθόδοξη πίστη του (*«Ρήγας και Ορθόδοξη πίστη»*, έκδ. Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 2005 και 2008) καθώς επίσης και οι εκδόσεις των έργων του Ρήγα για πρώτη φορά ολοκληρωμένες και με ευρητήρια, τα Εισαγωγικά κείμενά μας, οι καινούργιες έρευνες των τελευταίων δεκαετιών, καθώς και όλες οι άλλες μελέτες μας δεν *«εμφανίζουν τον Ρήγα ως μια μονοδιάστατη “διαφωτιστική” καρικατούρα»*, όπως αναγράφεται στο κείμενο του *«Άρδην»*. Αντίθετα τεκμηριώνουν την πολύπλευρη φυσιογνωμία του Ρήγα ως διαφωτιστή, επαναστάτη, πολιτικό νου, στρατιωτικό νου, μάρτυρα, εθνεγέρτη και οραματιστή μιας δημοκρατικής πολιτείας στον Βαλκανικό χώρο. Μοναδική

φυσιογνωμία στην ιστορία του Νεώτερου Ελληνισμού και των Βαλκανίων.

Για να έχουν ωστόσο οι αναγνώστες του «Αρδην» μία όσο το δυνατόν πληρέστερη άποψη καλό θα είναι να διαβάσουν το «Τελικό Συμπέρασμα» της μελέτης μας, ή αν θέλουν μπορούν να επισκεφθούν την ιστοσελίδα και να μελετήσουν και σε PDF, όλη τη μελέτη (www.karaberopoulos.gr/karaberopoulos/b_r12.asp):

«Το τελικό συμπέρασμα συνοψίζεται στα κατωτέρω:

1). Η μία και μοναδική αναφορά ότι ο Ρήγας ήταν ο εκδότης του “Αγαθάγγελου” της Βιέννης ήταν εκείνη του Ζηλοπροφήτη, ο οποίος σαράντα χρόνια μετά το θάνατο του Ρήγα το 1838 την μνημονεύει, χωρίς να τεκμηριώνει όμως την άποψή του αυτή, δίνοντας την εντύπωση πως αυθαίρετα την αποδίδει στον Ρήγα, ίσως για να προσδώσει κύρος στη δική του έκδοση. Ομοίως και ο Αλ. Πολίτης αποδέχεται την «αλήθεια της πληροφορίας» του Ζηλοπροφήτη, δίχως να διερευνήσει και να τεκμηριώσει αυτήν την πληροφορία. Στη συνέχεια και οι συγγραφείς του Ρήγα ακολούθησαν την άποψη αυτή ανεξέταστα, δίχως να μελετήσουν και να διερευνήσουν την αλήθεια της πληροφορίας του Ζηλοπροφήτη και του Αλ. Πολίτη.

2). Από τη διερεύνηση του αντιτύπου του “Αγαθάγγελου” του αποδιδόμενου στον Ρήγα διαπιστώθηκε ότι το βιβλίο αυτό δεν έχει πρόλογο, ούτε υποσημειώσεις, ούτε διορθώσεις ή παρατηρήσεις, όπως ο Ρήγας συνήθιζε να βάζει σε όλα του τα έργα. Επίσης από την ενδοκειμενική διερεύνηση του βιβλίου του “Αγαθάγγελου” δεν εντοπίστηκαν χαρακτηριστικές λέξεις ή φράσεις, που ο Ρήγας χρησιμοποίησε σε όλα του τα βιβλία όπως έχουμε δείξει. Επίσης δεν αναγράφεται ο εκδότης ή ο επιμελητής της έκδοσης του “Αγαθάγγελου”, ενώ ο Ρήγας πάντοτε σε όλα του τα έργα ανέγραφε «εξεδόθη παρά Ρήγα Βελεστινλή Θεταλού».

3). Σε όλα τα γνωστά έργα του Ρήγα Βελεστινλή δεν θα συναντήσει κανείς κάποιες χρησμολογικές παραδόσεις ή προφητικούς, λαϊκούς χρησμούς για την απελευθέρωση από τους Οθωμανούς.

4). Την εποχή της έκδοσης του “Αγαθάγγελου” στη Βιέννη, ο Ρήγας όπως δηλώνει στο «Φυσικής απάνθισμα», Βιέννη 1790, μετέφραζε το «Πνεύμα των νόμων» του Μοντεσκιέ, που έχει σχέση με

τα συστήματα διακυβερνήσεως των κρατών, δείγμα της ενασχόλησής του με πολιτικοκοινωνικά θέματα.

5). Οι κατήγοροι του Ρήγα, που ήταν σύγχρονοί του και ορισμένοι ήταν και κληρικοί, δεν μνημονεύουν στις κατηγορίες τους εναντίον του Ρήγα την έκδοση του "Αγαθάγγελου". Εάν ο Ρήγας είχε εκδώσει τους «χρησμούς του Αγαθάγγελου» το πιο πιθανό θα το γνώριζαν, εφ' όσον μερικοί ήταν και κληρικοί, και θα μνημόνευαν μια τέτοια προσπάθεια του Ρήγα. Δεν αναφέρουν κάτι για την προσγραφόμενη αυτή έκδοση στον Ρήγα.

6). Οι συγγραφείς, οι οποίοι έγραψαν για τον Ρήγα μέχρι το 1838, και δεν είναι τυχαίοι, δεν κάνουν μνεία μιας τέτοιας αποδιδόμενης στον Ρήγα έκδοσης των «χρησμών του Αγαθάγγελου». Μόνο ο Ζηλοπροφήτης μετά σαράντα χρόνια μνημονεύει ως εκδότη της ανώνυμης αυτής έκδοσης. Αν γνώριζαν το πιο πιθανό θα έγραφαν κάτι σχετικό. Από όλους αυτούς τους συγγραφείς ουδείς αναφέρει τον Ρήγα ως εκδότη του "Αγαθάγγελου". Επίσης ούτε οι άλλοι δύο εκδότες του "Αγαθάγγελου" του 1837 και 1838 μνημονεύουν τον Ρήγα ως εκδότη του "Αγαθάγγελου".

Καταλήγοντας μπορούμε να πούμε ότι η περίπτωση της ατεκμηρίωτης απόδοσης στον Ρήγα Βελεστινλή της έκδοσης των χρησμών του "Αγαθάγγελου" δείχνει ξεκάθαρα το πως μια ατεκμηρίωτη ιστορικά γνώμη μετατρέπεται σε "ιστορικό τεκμήριο". Η ατεκμηρίωτη αυτή γνώμη φυσικά διορθώθηκε με την πραγματοποίηση για πρώτη φορά της συστηματικής μας μελέτης «*Ηταν τελικά ο Ρήγας εκδότης του "Αγαθάγγελου";*», όπως διορθώθηκαν με ανάλογες μελέτες και άλλα θέματα σχετικά με τον Ρήγα, που μνημονεύθηκαν στην αρχή του κειμένου.

21 Οκτωβρίου 2010

Φιλικά

Δρ. Δημήτριος Καραμπερόπουλος
Πρόεδρος Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης
Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα